

УДК 336.1:352.075

*С. Б. Єгоричева,
д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів та банківської справи,
Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава
О. В. Тимошенко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава
А. І. Панченко,
магістрант, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава*

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

S. Yehorycheva,
Doctor of Econ. Sciences, Professor, Head of the Department of Finance and Banking
O. Tymoshenko,
Candidate of Econ. Sciences, Associate Professor, Department of Finance and Banking
A. Panchenko,
master, Poltava University of Economics and Trade, Poltava

THE ESSENCE AND THE COMPONENTS OF LOCAL COMMUNITIES' FINANCIAL POTENTIAL

У статті викладено основні результати дослідження економічного змісту та структуризації фінансового потенціалу територіальних громад. Запропоновано сутність фінансового потенціалу розглядати, базуючись на системному (комплексному) підході й, крім ресурсної складової, виділяти інші компоненти, які лише у взаємодії можуть забезпечити максимальне використання фінансових можливостей. Це дозволило зміст фінансового потенціалу територіальної громади визначити як спроможність органів місцевого самоврядування до оптимального залучення та раціонального і ефективного використання фінансових ресурсів з врахуванням можливостей розширення та поповнення їх у довгостроковій перспективі для забезпечення функціонування й розвитку територіальної громади.

Доведено, що фінансові ресурси (реальні та потенційно доступні) створюють лише базис фінансового потенціалу територіальної громади, але самі по собі вони не можуть бути гарантом досягнення цілей її соціально-економічного розвитку. Структуру фінансового потенціалу територіальної громади запропоновано розуміти як поєднання та взаємозв'язок ресурсних можливостей і можливостей системи місцевого самоврядування.

Розвиток наукових підходів до економічного змісту й структури фінансового потенціалу територіальних громад сприятиме максимальному використанню його можливостей, що забезпечить підвищення рівня соціально-економічного розвитку та фінансової самодостатності суб'єктів системи місцевого самоврядування.

The article presents the main results of the study of economic content and structuring of local communities' financial potential. An essence of financial potential is considering based on the system (comprehensive) approach. It is proposed in addition to resource component to provide another its components the interaction of which can only ensure maximum use of financial potential. This allowed defining the content of the financial potential of local communities as the ability of local governments to optimal attraction and rational and efficient use of financial resources in view of the possibility of extending and renewal them in the long term for the operation and development of the local community.

It was proved that the financial resources (real and potentially available) created the basis of financial potential of local community, but only they could not guarantee the objectives of social and economic development. The structure of local communities' financial potential was proposed to understand as the combination and interconnection of resource capabilities and capacity of local government.

Development of scientific approaches to economic content and structure of the local communities' financial potential allows maximizing the use of its facilities which will increase the level of socio-economic development and financial self-sufficiency of the local government system's subjects.

Ключові слова: місцеве самоврядування, територіальні громади, фінансовий потенціал, бюджетний потенціал, фінансові ресурси територіальних громад, фінансовий потенціал територіальних громад.

Key words: local government, local communities, financial potential, budgetary potential, financial resources of local communities, financial potential of local communities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах розвитку України функціонування територіальних громад обумовлено рівнем їх фінансового потенціалу та здатністю органів місцевого самоврядування щодо можливостей його формування й використання. Особливого значення набувають питання, пов'язані з нарощуванням фінансових можливостей місцевого самоврядування та забезпечення на цій основі соціально-економічного розвитку територіальних громад й адміністративно-територіальних одиниць. Тому об'єктивно виникає необхідність подальшого розвитку підходів до визначення сутності та виокремлення складових елементів фінансового потенціалу територіальних громад.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ ПРОБЛЕМ

Різноманітні аспекти формування й використання фінансових можливостей системи місцевого самоврядування досліджують такі науковці, як Є.О. Балацький, В.Г. Боронос, Г.В. Возняк, В.О. Григоренко, О.І. Дем'янчук, М.А. Козоріз, А.В. Лучко, Н.С. Панченко, В.Ю. Стрілець та інші. Вітчизняними вченими розглядаються проблеми ресурсного забезпечення системи місцевого самоврядування, питання формування й використання бюджетного потенціалу, а також фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць. Водночас в Україні недостатньо уваги приділено дослідженням можливостей фінансового потенціалу саме на рівні територіальних громад, актуальним є розв'язання проблемних питань щодо обґрунтування його складових елементів.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування економічної сутності фінансового потенціалу територіальних громад та розвиток наукових підходів до його структуризації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансовий потенціал територіальних громад є основою формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів, що, у свою чергу, забезпечує сталий соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Щоб оцінити вагомість фінансового потенціалу територіальних громад, розробити механізми ефек-

тивного управління ним, обґрунтувати напрями його нарощення необхідно, насамперед, з'ясувати суть цього поняття, а також визначити його основні риси та складові.

Базовим поняттям для визначення змісту фінансового потенціалу є "потенціал". Багато науковців відзначають латинське походження цього слова (potentia — можливості, міць, сила, запаси, засоби, приховані потужності, що можуть бути використані). Категорія "потенціал" в енциклопедичних виданнях трактується як: сукупність наявних можливостей, сил, запасів, засобів, що можуть бути використані; наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети; приховані можливості, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов.

Тлумачення цього поняття лише через наявні або лише приховані можливості є вузьким і не повністю розкриває його сутності. На наш погляд, змістовне значення терміну "потенціал" повинно охоплювати сукупність наведених тлумачень.

Результати дослідження свідчать, що фінансовий потенціал — це досить складна економічна категорія. Із позиції філології вона пов'язує дві відомі категорії "фінанси" та "потенціал". Під фінансами розуміємо фінансові відносини, які мають грошову форму вираження та завжди пов'язані з формуванням та використанням фінансових ресурсів, тобто грошових коштів, які утворюються в процесі створення, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. При цьому потенціал розглядаємо як сукупність можливостей, які можуть бути використані для досягнення поставленої мети. Відповідно, фінансовий потенціал відображає сукупність можливостей, які забезпечують здійснення фінансових відносин економічного суб'єкта щодо залучення та раціонального і ефективного використання фінансових ресурсів з метою реалізації завдань соціально-економічного розвитку.

Деякі автори формулюють визначення фінансового потенціалу території шляхом перерахування його складових. На нашу думку, підхід щодо визначення фінансового потенціалу як суми фінансових потенціалів його елементів некоректний, оскільки є ймовірність подвійного врахування окремих частин.

Доречно зазначити, що автори при вивченні економічного змісту фінансового потенціалу спираються на поняття "фінансові ресурси", оскільки вони становлять

його основу. Проте фінансові ресурси, що у загальному вигляді є сукупністю грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні різних економічних суб'єктів (держави, підприємств, домогосподарств тощо), характеризують лише одну із складових фінансового потенціалу — фактично задіяну його частку. Саме нездатність поняття "фінансові ресурси" відобразити всі можливості території стосовно генерації потоків грошових коштів і обумовили, на думку Боронос В. Г., виникнення поняття "фінансовий потенціал" [2, с. 140].

Вивчення поглядів вітчизняних науковців на економічний зміст фінансового потенціалу дозволило систематизувати його визначення за такими підходами: ресурсний, "можливісний" та системний (комплексний).

Згідно з ресурсним підходом, фінансовий потенціал є сукупністю фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані та використані для забезпечення соціально-економічного розвитку економічного суб'єкта. Вчені акцентують увагу на тому, що фінансовий потенціал становить не лише використані фінансові ресурси, а й ті, що залишаються незадіяними, проте в будь-який час можуть бути мобілізовані.

Відповідно до "можливісного" підходу, фінансовий потенціал визначається як сукупність можливостей або здатність економічних суб'єктів формувати, залучати та ефективно використовувати потенційні фінансові ресурси для забезпечення їх соціально-економічного розвитку.

На наш погляд, оптимальним є системний підхід, згідно з яким ключовою властивістю та основою фінансового потенціалу є поєднання ресурсів та можливостей економічних суб'єктів. Саме системний або комплексний підхід розглядає фінансовий потенціал як загальний обсяг фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані за рахунок усіх джерел, й можливостей щодо їх оптимального використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку економічних суб'єктів.

У відповідності до основного напрямку цього дослідження, доречним є вивчення поглядів науковців на зміст однієї з найважливіших його складових — бюджетного потенціалу.

Є. О. Балацький бюджетний потенціал міста розглядає як оцінку можливостей надходжень максимального обсягу фінансових ресурсів до місцевого бюджету у майбутньому [1, с. 213—215]. При цьому зміст поняття "потенціал" автор розглядає лише як невикористані можливості податкових, неподаткових надходжень і коштів цільових фондів за рахунок різниці між їх фактичним значенням та оптимальним рівнем.

Дещо відмінну точку зору щодо сутності бюджетного потенціалу висловлюють інші науковці. Так, А.В. Лучко під бюджетним потенціалом фінансової незалежності органів місцевого самоврядування розуміє сукупність реальних можливостей забезпечення їх незалежності у питаннях формування, використання та регулювання місцевих бюджетів [7, с. 38]. При цьому необхідними його складовими визначаються бюджетні ресурси та бюджетні повноваження. В.О. Григоренко під бюджетним потенціалом розуміє сукупність усіх економічних і нормативно-правових умов, що сприяють отриманню максимально можливих доходів бюджету для покриття нормативних витрат регіону [5, с. 129]. Такого ж підходу дотримуються науковці, які наголошують на необхідності при дослі-

дженні сутності бюджетного потенціалу розглядати ресурси у сукупності із структурою управління та зв'язками із середовищем [8, с. 149; 9, с. 16].

Особливістю вищезазначеного підходу є те, що науковці за основу бюджетного потенціалу приймають не сукупність бюджетних коштів (позиція Є. О. Балацького), а сукупність всіх видів ресурсів бюджетної системи (фінансові, трудові, майнові, нормативні, інформаційні) і розглядають можливості їх максимального використання. Фактично, згідно з цим підходом, авторами ототожнюються поняття "бюджетний потенціал" та "ресурсний потенціал бюджетної системи".

Таким чином, у процесі проведеного дослідження виявлено, по-перше, значні розбіжності щодо трактування змісту й ресурсної основи фінансового потенціалу та його основної складової — бюджетного потенціалу; по-друге, недостатнє вивчення та теоретичне обґрунтування сутності фінансового потенціалу на рівні первинного суб'єкта системи місцевого самоврядування — територіальної громади.

На нашу думку, розвиток наукових підходів до поняття "фінансовий потенціал територіальної громади" та виокремлення її складових дозволить здійснити вимір наявних та невикористаних можливостей територіальних громад, оцінити їх фінансову спроможність й спрогнозувати перспективи подальшого соціально-економічного розвитку.

Сутність фінансового потенціалу територіальної громади доцільно розглядати, базуючись на системній (комплексній) теорії. Відповідний підхід дозволить, з одного боку, розкрити зміст фінансового потенціалу через сукупність можливостей місцевого самоврядування, за допомогою яких здійснюються процеси формування і використання фінансових ресурсів територіальної громади. З іншого боку, системний підхід дасть змогу комплексно розглядати проблему забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади в єдності її людських, природно-ресурсних та економічних можливостей [6, с. 40—41].

Важливого значення для обґрунтування економічного змісту фінансового потенціалу територіальних громад має його структуризація, тобто виділення складових елементів. До визначення структури фінансового потенціалу територіальних громад пропонуємо підходити також комплексно, з урахуванням взаємозв'язків між складовими та результатів їх взаємодії, що вміщують у собі як невикористані можливості, так і потенційні резерви розвитку, що спроможні забезпечити максимальне використання можливостей суб'єкта.

Враховуючи вищевикладене, до складу можливостей територіальної громади, оптимальне використання яких дозволить створити необхідні умови для комплексного розвитку громад та її адміністративно-територіальних одиниць, слід віднести:

- ресурсні можливості (реальні та потенційно доступні фінансові ресурси);
- можливості системи місцевого самоврядування (організаційні, управлінські, функціональні та інфраструктурні).

Відповідний підхід до структуризації фінансового потенціалу територіальних громад відображено на рисунку 1.

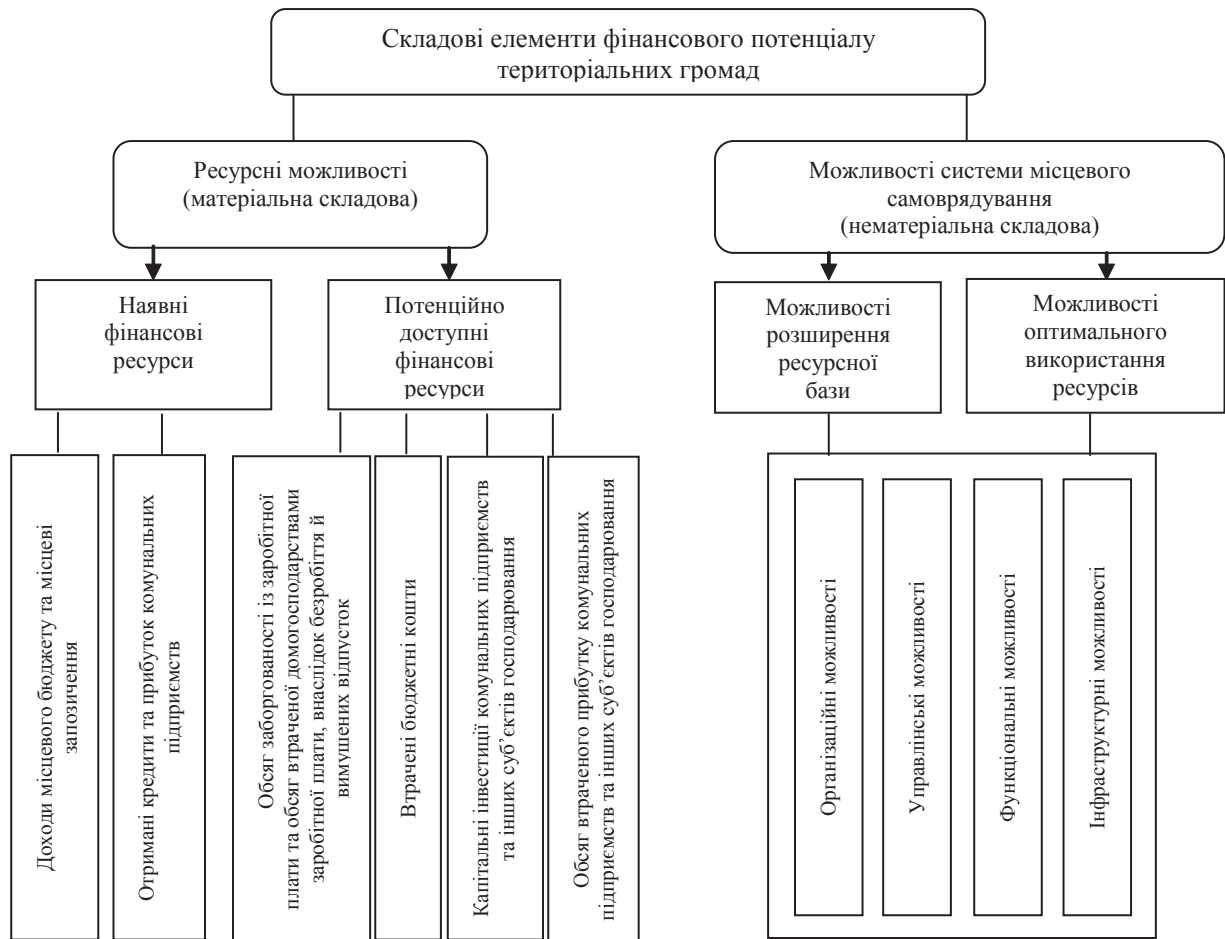

Рис. 1. Схематичне відображення складових фінансового потенціалу територіальних громад

Реальні фінансові ресурси у складі фінансового потенціалу територіальної громади включають фінансові ресурси місцевого самоврядування й фінансові ресурси комунальних підприємств. Враховуючи, що саме доходи місцевих бюджетів мають формувати переважну частину реальних фінансових ресурсів територіальної громади, пропонуємо як реальні фінансові ресурси місцевого самоврядування розглядати доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) та обсяги місцевих запозичень. До реальних фінансових ресурсів комунальних підприємств запропоновано відносити сукупний обсяг отриманих ними кредитів та позитивних фінансових результатів. Врахування при цьому лише чистого прибутку підприємств дозволяє уникнути подвійної калькуляції податкових платежів.

Потенційно доступні фінансові ресурси у складі фінансового потенціалу територіальної громади — це грошові кошти, що могли б бути акумульовані органами місцевого самоврядування за умови більш ефективної діяльності економічних суб'єктів адміністративно-територіальних одиниць громади або активнішої їх участі у соціально-економічних процесах. До потенційно доступних фінансових ресурсів територіальної громади пропонуємо віднести:

— обсяг втрачених бюджетних коштів унаслідок нецільового, неефективного чи незаконного їх використання;

— обсяг капітальних інвестицій комунальних підприємств та інших суб'єктів господарювання адміністративно-територіальних одиниць територіальної громади, оскільки капітальні інвестиції є фінансовими ресурсами, що фактично вилучені з реального грошового обороту, і підприємство очікує в майбутньому отримати прибуток від їх здійснення;

— розмір втраченого прибутку, тобто фінансового результату комунальних підприємств та інших суб'єктів господарювання адміністративно-територіальних одиниць територіальної громади, що отримали збиток у результаті здійснення ними господарської діяльності. Врахування втраченого прибутку як елемента потенційно доступних фінансових ресурсів обумовлено тим, що за умови більш ефективного функціонування ці підприємства могли отримати позитивні фінансові результати;

— обсяг заборгованості із заробітної плати та обсяг заробітної плати, втраченої домогосподарствами внаслідок безробіття й вимушених відпусток. Такий підхід дозволить максимально повно врахувати ті грошові потоки, що можуть бути потенційно акумульовані домогосподарствами.

Організаційно-управлінські можливості системи місцевого самоврядування забезпечують максимальну акумуляцію реальних фінансових ресурсів та ефективну трансформацію потенційно доступних у реальні. Відповідні можливості відображають рівень результативності роботи органів місцевого самоврядування,

ефективності витрачання бюджетних коштів, кваліфікації персоналу тощо. Функціонально-інфраструктурні можливості сприяють перетворенню акумульованих фінансових ресурсів у продуктивний капітал та його оптимальному перерозподілу серед суб'єктів економічної системи територіальної громади. Це — рівень розвитку транспорту, комунікацій та зв'язку, щільність торгівельної мережі та ін.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Виходячи із вищезазначеного, під фінансовим потенціалом територіальної громади, на нашу думку, слід розуміти сукупність ресурсного забезпечення (реальних та потенційно доступних фінансових ресурсів), а також можливостей системи місцевого самоврядування (організаційних, управлінських, функціональних та інфраструктурних) щодо акумуляції достатнього обсягу фінансових ресурсів, їх перерозподілу та використання для забезпечення розвитку територіальної громади та її адміністративно-територіальних одиниць.

Враховуючи, що фінансовий потенціал являє собою економічну категорію, яка оцінює можливості майбутнього розвитку, його основою, на наш погляд, є не лише фактичний обсяг фінансових ресурсів, яким володіє і розпоряджається на певний момент територіальна громада або від її імені органи місцевого самоврядування, а і потенційні фінансові ресурси, що можуть бути ними використані за певних умов, а також необхідні для цього можливості.

Отже, можна стверджувати, що саме фінансовий потенціал дозволяє оцінити фінансові можливості, наявні та потенційні фінансові ресурси, які можуть бути використані для соціально-економічного зростання як окремої територіальної громади, адміністративно-територіальної одиниці, так і країни, у цілому. З метою забезпечення збалансування розвитку адміністративно-територіальних одиниць у процесі реалізації сучасної бюджетної політики України перспективними напрямами дослідження є оцінка фінансових можливостей територіальних громад, тобто їх фінансового потенціалу, та створення моделі ефективного управління ним.

Література:

1. Балацький Є.О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є.О. Балацький, А.О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ. — 2011. — Вип. 1 (10). — С. 212—216.
2. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території: монографія / В.Г. Боронос. — Суми: Сумський державний університет, 2011. — 310 с.
3. Дем'янчук О.І. Теоретичні основи фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці / О.І. Дем'янчук // Наукові записки. — 2013. — Випуск 23. — С. 153—160.
4. Возняк Г.В. Фінансовий потенціал регіону: економічна суть та структура / Г.В. Возняк, М.А. Козоріз

// Економічні науки. — 2011. — Випуск 8 (29). — Ч. 3. — С. 48—56.

5. Григоренко В.О. Фінансовий потенціал території: теоретичні аспекти та механізми формування / В.О. Григоренко // Економічний форум. — 2012. — № 1. — С. 126—132.

6. Єгоричева С.Б. Формування та реалізація фінансового потенціалу територіальних громад: монографія / С. Б. Єгоричева, О.В. Тимошенко. — Полтава: ПУЕТ, 2014. — 221 с.

7. Лучко А.В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / А.В. Лучко; Тернопільський національний економічний університет. — Тернопіль, 2009. — 275 с.

8. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю.В. Пасічник. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. — 642 с.

9. Педченко Н.С. Бюджетний потенціал регіону: оцінка та перспективи розвитку: монографія / Н.С. Педченко, В.Ю. Стрілець. — Полтава: ПУЕТ, 2014. — 220 с.

References:

1. Balatskiy, Y.O. and Boyko, A. O. (2011), "Theoretical approaches to defining city budget potential and the basic principles of its formation", Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho instytutu bankivskoi spravy Universytetu bankivskoi spravy NBU, vol. 10, no. 1, pp. 212—216.
2. Boronos, V.G. (2011), Metodolohichni zasady upravlinnia finansovym potentsialom terytorii [Methodological principles of management of territory financial potential], Sumskyy derzhavnyy universytet, Sumy, Ukraine.
3. Demyanchuk, O. I. (2013), "Theoretical basis of financial potential of the administrative-territorial unit", Naukovi zapysky, vol. 23, pp. 153—160.
4. Vozniak, H. V. and Kozoriz, M. A. (2011), "Financial potential of region: economic essence and structure", Ekonomichni nauky, vol. 29, no. 8, pp. 48—56.
5. Hryhorenko, V. O. (2012), "Financial potential of territory: theoretical aspects and forming mechanisms", Ekonomichnyj forum, vol. 1, pp. 126—132.
6. Yehorycheva, S. B. and Tymoshenko, O. V. (2014), Formuvannya ta realizatsiia finansovoho potentsialu terytorial'nykh hromad [Formulation and implementation of the financial potential of local communities], PUET, Poltava, Ukraine.
7. Luchko, A. V. (2009) "Budget potential of financial independence of local government", Abstract of Ph.D. dissertation, Money, Finance and Credit, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine.
8. Pasichnyk, Yu. V. (2005), Biudzhethnyj potentsial ekonomichnoho zrostantia v Ukraini [Budgetary potential of the economic development in Ukraine], TOV "Yuhovostok, Ltd", Donetsk, Ukraine.
9. Pedchenko, N.S. and Strilets', V.Y. (2014), Biudzhethnyj potentsial rehionu: otsinka ta perspektyvy rozvytku [Budget potential of the region: evaluation and prospects of development], PUET, Poltava, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016 р.